

Docentenhandleiding “Help de bijen”

Leuk dat je aan de slag gaat met het lesmateriaal van Greenpeace! Het materiaal begint met een introductie over bijen en de leelringen ontdekken wat de bedreigingen voor de bij zijn. Vervolgens helpen ze de bij door een bijenhotel te maken of te zorgen voor genoeg (biologische) bloemetjes. Aan de slag gaan is heel simpel: alle informatie voor jou en je leerlingen staat in de Powerpoint. Bekijk de powepoint in presentatiemodus. In de notities staat extra achtergrondinformatie en alle antwoorden. Uiteraard is het ook terug te lezen in deze docentenhandleiding. Veel plezier met de les!

Het lesmateriaal.....	2
Waarom Greenpeace educatie?	3
Bijlage 1: aansluiting bij lesmethoden en curriculum	4
Bijlage 2: begrippenlijst	5
Bijlage 3: Powerpoint.....	6
Bijlage 5: het maken van een bijenhotel	10
Bijlage 6: het inzaaien van (school) tuin of maken van zaadbommen.....	11

Het lesmateriaal

Het lesmateriaal "Help de bijen" is ontwikkeld voor **groep 6 t/m 8**. Het materiaal valt binnen het thema "Wereldoriëntatie" en kan als verdieping of vervanging dienen bij de lesmethode voor **Natuur en techniek** en **Aardrijkskunde**. In bijlage 1 zie je precies op welke hoofdstukken van de lesmethoden het aansluit. Ook staan daar de kerndoelen omschreven waar het materiaal op aansluit.

Aan de slag - Powerpoint en werkblad (60 min)

Het materiaal is opgedeeld in Powerpoint en werkblad. Deze zijn zo ontwikkeld dat je onderdelen kunt kiezen of onderdelen kunt overslaan. In de Powerpoint staan interne hyperlinks om door te klikken naar een ander hoofdstuk. In de notities van de Powerpoint staat achtergrondinformatie, antwoorden en extra beeldmateriaal. Het beste kun je in de voorbereiding de Powerpoint in de 'presentatiemodus' bekijken (aanvinken bij het menu 'dia-voorstelling' of 'slide show'). Zo zie je de notities op je eigen scherm en de les met links en filmpjes op het grote scherm.

- *Introductie – 15 minuten.* De leerdoelen worden gepresenteerd, imker Bijnard stelt zich voor en er volgt een korte quiz waarin de voorkennis wordt geactiveerd over het bijenvolk. Na de quiz zien de leerlingen een kort filmpje over honingbijen.
Optie: maak aan de start van de les een mindmap over de bijen.
- *Wat doen bijen? - 20 minuten.* Bestuiving door insecten en door de wind wordt uitgelegd. De leerlingen rekenen uit op hun werkblad (opdracht 1) hoeveel producten er in de schappen liggen dankzij de bij. In opdracht 2 op het werkblad tekenen de leerlingen hoe bijen met elkaar communiceren.
- *Gevaren voor de bij – 10 minuten.* De leerlingen bedenken waarom de bij in gevaar is en hoe we kunnen helpen. Ze kijken een filmpje over het effect van bestrijdingsmiddelen op de gezondheid van de bijen. Ze maken een tekstverwerkingsopdracht waarin alle bedreigingen voor de bij staan.
- *Help de bijen – 30 tot 120 minuten.* Het laatste onderdeel van de PowerPoint is 'hoe kunnen we de bijen helpen?'. Je kunt zaadbommen maken met de leerlingen of een bijenhotel bouwen. Dit kan ook als losse vervolg les.
 - [Bijenhôtels maken](#) + filmpje (30 min)
 - Bloemen zaaien of [zaadbommen maken](#) + filmpje (30 - 60 min)

Optie: [Verdiepingsopdracht – waar komt ons groente en fruit vandaan?](#) (40 minuten). Deze verdiepingsopdracht kan ook individueel gemaakt worden door de leerlingen.

Welke onderdelen je inzet is afhankelijk van de voorkennis van de leerlingen. De keuze kan ook afhangen van de aanwezigheid van een schooltuin en het jaargetijde. Heb je weinig tijd? Uiteraard kun je ook de elementen uit het lesmateriaal zoals de quiz, de filmpjes of activiteiten, los inzetten.

Leerdoelen

- De leerlingen kunnen opnoemen waar een bijenvolk uit bestaat
- De leerlingen kunnen uitleggen wat bestuiving is
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom de bij belangrijk is voor de mens
- De leerlingen kunnen tenminste 2 bedreigingen noemen voor de bij
- De leerlingen kunnen tenminste 2 oplossingen bij deze bedreigingen noemen
- De leerlingen weten 2 manieren hoe ze zelf de bijen kunnen helpen

Waarom Greenpeace educatie?

De toekomst van de aarde ligt niet alleen in onze handen, maar ook in die van de kinderen en jongeren van vandaag. Bijna de helft van de wereldbevolking is jonger dan 25 jaar. Hoe denken zij over het milieu en hoe gaan zij (straks) om met onze kwetsbare aarde? Vrijwel iedereen vindt duurzaamheid belangrijk. Maar hoe geef je daar in de klas vorm als er weinig tijd is en de lesmethodes en toetsen niet altijd voldoen?

Greenpeace helpt docenten om duurzaamheidsthema's in de klas te brengen. Omdat leerlingen het recht hebben te leren over de wereld waar zij in leven. En omdat kinderen zelf een steentje bij kunnen dragen voor een groenere planeet.

Wil je vaker aan de slag met Greenpeace educatie? Kijk dan op www.greenpeace.nl/docenten. Omdat wij docenten willen stimuleren om aandacht te besteden aan het milieu, bieden wij de materialen kosteloos aan. Wel stellen wij [een vrijwillige bijdrage](#) voor de materialen zeer op prijs. Greenpeace neemt geen subsidies van overheid en bedrijven aan en heeft enkel bestaansrecht dankzij de bijdrage van haar donateurs.

Wil je zelf meer weten over de bijen?

- [Uitzending van Radar over de bijen](#)
- [Greenpeace bijen campagne](#)
- [Leuke weetjes over de bijen](#)

Nog meer doen voor de bijen?

- Bezoek eens een imker! Kijk bijvoorbeeld op <http://www.dewerkbij.nl/Educatief.php> of op <http://www.bijenhouders.nl/afdelingen/>
- In de lagere klassen kun je uiteraard ook de bijen helpen. Bijvoorbeeld door een [bijenhotel](#) te maken of [zaadbommen](#). Kijk ook eens naar: <http://www.moodydoodle.com/imkercursus/>

Heb je vragen, opmerkingen of feedback over Greenpeace educatie? Mail dan naar educatie.nl@greenpeace.org.

Tip: bekijk ook [deze digibordles](#) 'Duurzaamheid' over duurzaamheid, keurmerken, duurzame landbouw en ontbossing.

Bijlage 1: aansluiting bij lesmethoden en curriculum

Methode	Groep	Hoofdstuk
Leefwereld	7	"Producten van het land", "Biologisch eten"
Leefwereld	8	"Bloemen worden vruchten", "Milieuvriendelijke school"
Natuniek	8	"De natuur in evenwicht"
In Vogelvlucht	8	"Keurmerken", "Zaaien en stekken"
Wijzer door natuur en techniek	8	"Natuurlijk evenwicht"
NAUT	7	"Planten en dieren"
Argus Clou Natuur en Techniek	6	"Boodschappen doen in de natuur",
Argus Clou Natuur en Techniek	7	"Pratende planten", "Samen sterker", "Voedsel uit alle landen"
Argus Clou Natuur en Techniek	8	"Dieren in nood"
Argus clou - Aardrijkskunde	6	"Leven van het land"
Argus clou - Aardrijkskunde	7	"Zon of sneeuw"
Meander	7	"Platteland"
De Blauwgroene Planeet	6	"Wie maakt ons eten?", "Wat doe jij met dat lege land?"
De Blauwgroene Planeet	7	"Wanneer wordt een dorp een spookdorp?", "Kun je reizen in de tijd?"
De Blauwgroene Planeet	8	"Welk land staat er bij jou op tafel?"
GEOBAS	6	"Van eigen bodem"
GEOBAS	7	"Zeeklimaten", "Landbouw in polen"
GEOBAS	8	"Een rijke kust", "Land vol tegenstellingen", "Een reus ontwaakt", "Migranten"
Wijzer door de wereld	7	"Werken in Europa", "Aan de Middellandse zee"

Het lesmateriaal sluit aan bij de volgende **kerndoelen**:

39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

40: De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.

41: De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.

50: De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.

Bijlage 2: begrippenlijst

Stuifmeel	Zijn (mannelijke) sporen van zaadplanten. Stuifmeel komt uit de meeldraden van een bloem en voelt droog en kleverig aan. Wanneer stuifmeel in aanraking komt met een andere bloem kan deze bevrucht worden. Bijen nemen vaak stuifmeel van bloem tot bloem mee. Daarom speelt de bij een belangrijke rol bij de voorplanting voor bloemen.
Bevruchting/ bevruchten	Ook planten kunnen zich geslachtelijk voortplanten. Er zijn mannelijke en/of vrouwelijke voortplantingsorganen aanwezig op een plant. De mannelijke voortplantingsorganen maken stuifmeelkorrels en de vrouwelijke voortplantingsorganen maken eicellen. Als de stuifmeelkorrels terecht komen op de stempel van de stamper, dan zullen de stuifmeelkorrels de eicellen die in het vruchtbeginsel van de stamper liggen bevruchten. Ook bij planten moet voor bevruchting de kern van de zaadcel versmelten met de kern van de eicel.
Bestuiving	Bestuiving en bevruchting zijn niet hetzelfde. Bestuiving kan leiden tot bevruchting maar dat hoeft niet. Bestuiving is de overdracht van de stuifmeelkorrels (mannelijke sporen) naar de vrouwelijke voortplantingsorganen van de bloem. Na bestuiving bewegen de spermacellen van de stuifmeelkorrel door de pollenbuis naar de eicel en versmelten de kern van de spermacel en de kern van de eicel met elkaar. Dit is het moment van bevruchting.
Bijenkast	Imkers gebruiken in de bijenhouderij houten kasten met ramen waarin de honingraten zitten. Door deze uitneembare ramen is het mogelijk de bijenkasten te inspecteren, broed uit te wisselen tussen bijenkasten en makkelijker om honing te oogsten. Bij het oogsten van honing wordt een raam met honing uit de kast genomen en vervangen door een leeg raam. In het nieuwe raam kunnen de bijen opnieuw honingraat bouwen en honing maken.
Nectar	Een zoete vloeistof die door een plant wordt geproduceerd. Nectar bevat glucose, fructose en sacharose. Nectar zit vaak diep in de bloem zodat de bestuiver, zoals de honingbij, zich langs de voortplantingsorganen van de plant moet bewegen en zo het stuifmeel van de ene naar de andere bloem kan overbrengen. Het doel van nectar is het aantrekken van deze bestuivers. Bloemen die door honingbijen worden bestoven produceren weinig nectar. Zodat de bij, om aan voldoende voeding te komen, honderden bloemen per dag moet bezoeken. Hierdoor is de bestuiving buitengewoon effectief.
Bijendans	Bijen communiceren met elkaar door de zogenaamde waggel dans te doen. Zie opdracht 2 van het werkblad en het bijhorende bijendansfilmpje in de PowerPoint.

Bijlage 3: Powerpoint

Alle antwoorden, tips en verdiepmogelijkheden zijn tevens in de notities van de Powerpoint te lezen.

Dia 4 t/m 8: bijen quiz

	Vraag	Goede antwoord
	Oefenvraag: op welke foto zie je een honingbij	(a) Op foto A zie je een honingbij. Foto B is een hommelmel (óók een bijsoort) en foto C een wesp.
1	Bijen leven in een familie. Waar bestaat zo'n 'bijenvolk' uit?	(b) Een koningin, een aantal darren (mannetjesbijen) en heel veel werksters (vrouwtjesbijen).
2	Waar bouwt de honingbij zijn nest?	c) In holle bomen, bijenkasten of een bijenkorf.
3	Waarom maken bijen honing?	c) Bijen gebruiken het om een voedselvoorraad te hebben in de winter en om hun larven te voeden.

NB: juiste antwoorden worden getoond door verder te klikken in de PowerPoint

Dia 9: filmpje over de honingbijen

- [Filmpje SchoolTV](#) over de honingbijen en imker (3 minuten)
- Verdieping: Kunnen de leerlingen een wat hoger niveau aan, laat ze dan [dit filmpje](#) zien over de wilde bijen van 'De kennis van nu'. (10 minuut 31)

Dia 10: wilde bijen

- Verdieping: laat de leerlingen op internet zoeken naar soorten wilde bijen. Laat ze twee bijen uitkiezen om met elkaar te vergelijken. Wat zijn de verschillen? En wat zijn de overeenkomsten? Gebruik de website [wildebijen.nl](#). Er zijn bijvoorbeeld: behangersbijen, metselbijen, dikpootbijen, slurfbijen.... Een volledig overzicht met plaatje vind je [hier](#).

Dia 13: bestuiving

- Uitleg over de animatie: Om honing te kunnen maken heeft de bij nectar nodig. De bij verzamelt nectar uit verschillende bloemen. Wanneer de bij langs deze bloemen vliegt doet hij nog iets anders belangrijks. Terwijl de bij op een bloem zit en nectar eet, blijft er stuifmeel aan de bij kleven. Zien jullie de gele korrels op de bloem? Dat is stuifmeel. Als de nectar op is vliegt de bij naar de volgende bloem. Wanneer de bij geland is op de tweede bloem, valt het stuifmeel van de bij af. Zo wordt de tweede bloem bevrucht, dit proces heet bestuiving.
- Voor meer uitleg over bestuiving, bekijk [dit filmpje van schooltv](#).
- Voor meer uitleg over de bijen algemeen [dit Schooltv filmpje](#).

Dia 15-16: soorten bestuiving

- Verdieping: Hebben jullie veel planten en bloemen op of rond het schoolplein? Laat de leerlingen dan eens buiten observeren: welke beestjes zien zij?
- Verdieping: Elke bloem of plant heeft zijn eigen bestuivers. [In dit klokhuis-filmpje](#) zie je hier meer over.

- Verdieping: Meer informatie over wilde bijen in [deze aflevering](#) van 'De kennis van nu in de klas' (10 minuut 31)

Dia 17: producten dankzij de bij

- WERKBLAD OPDRACHT 1

Zie voorbeelden in de tabel.

Planten en bomen	Achtergrondinformatie	Zijn er (wilde) bijen en hommels nodig?	Schrijf op welke producten je terugziet in de supermarkt
Appelboom	Sommige appelbomen krijgen zonder insecten vruchten. Maar met hulp van insecten zijn er méér vruchten en worden het grote, sterke appels.	Ja	Appels Appelmoes Appelsap Appeltaart Appelstroop
Aardbeienplant	De aardbeiplant heeft insecten nodig voor de bestuiving. Zonder goede bestuiving krijg je kleine of misvormde vruchten.	Ja	Aardbeien Jam Siroop
Aardappel-plant	De bestuiving van een aardappelplant gebeurt net zo goed door de wind als door insecten.	Nee	Aardappels Chips Friet
Zonnebloem	De zonnebloem heeft een opvallende kleur en geur. Hij maakt nectar aan om insecten te lokken voor de bestuiving.	Ja	Zonnebloemolie Margarine Zonnebloempitten
Maïsplant	De maïsplant kan zichzelf bestuiven. Dit gebeurt met hulp van de wind.	Nee	Mais Popcorn Nacho's
Tomatenplant	Tomaten bestuiven zichzelf. Voor genoeg nieuwe vruchten hebben ze wel hulp nodig: namelijk trilling zodat het stuifmeel loslaat. Insecten zoals hommels doen dit heel goed.	Ja	Tomaten Pastasaus Soep
Cacaoboom	Insecten zoals vliegjes en bijen bestuiven de vruchten van de cacaoboom. In de vruchten groeien dan cacaobonen.	Ja	Chocolade Chocolademelk Toetjes

Hoeveel producten heb jij opgeschreven? Ter beoordeling van de docent.

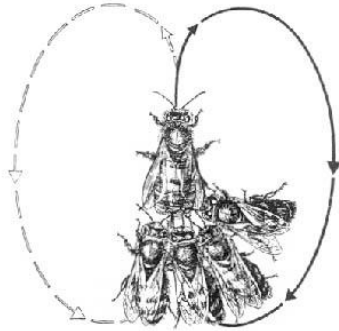
Hoeveel producten liggen in de supermarkt dankzij de (wilde) bijen? Ter beoordeling van de docent.

Hoeveel producten liggen er ook in de supermarkt zonder de bijen? Ter beoordeling van de docent.

Dia 20: de bijendans

- WERKBLAD OPDRACHT 2.

Bijen doen een "waggeldans" dit is een dans waarbij de bij "kwispelt" met zijn achterlijf en loopt in de vorm van een acht. De grootte en richting van deze acht vertelt in welke richting de voedselbron is en hoe ver weg. In [dit filmpje](#) zie je de dans.

- VERDIEPINGSOPDRACHT 1

1 kilogram honing (1000 gram)	10 gram honing	5 gram honing (een theelepel)
50.000 kilometer	500 kilometer	250 kilometer

Pak de atlas of maps.google.nl erbij. Vergelijk: tot welke stad zouden de bijen vanaf jouw huis moeten vliegen voor één theelepel honing?

Ter beoordeling van de docent. Tip: in Google maps kun je afstand meten via rechter muisknop.

Dia 22 en 23: gevaren voor de bij

- WERKBLAD OPDRACHT 3

Bedreigingen voor de bij:

1. Van bestrijdingsmiddelen worden bijen ziek en zwak
2. Bijen moeten steeds verder vliegen om voldoende bloemen te vinden

Oplossingen voor de bij:

1. Geen bestrijdingsmiddelen gebruiken
2. Meer bloemen planten

- WERKBLAD OPDRACHT 4

De bijen zijn **vermoeid** en **ziek**. Daardoor sterft elke winter 20 tot 30 procent van de bijen. De bijen worden ziek omdat er **bestrijdingsmiddelen** op onze planten en bloemen zitten. Dit **gif** krijgen de bijen binnen als ze bijvoorbeeld **nectar** halen om **honing** van te maken. Door het gif raken de diertjes zo verward dat ze hun nest en de bloemen niet meer kunnen vinden. Ook raken de bijen vermoeid. Ze moeten namelijk heel ver vliegen om genoeg **bloemen** te vinden. Dat komt omdat op de akkers vaak maar één soort gewas staat.

Niet gebruikt: slim & stuifmeel

- VERDIEPINGSOPDRACHT 2

De plaatjes staan op het etiket als waarschuwing. Het laat je weten dat het middel (bijv.) gevaarlijke stoffen bevat. ([bron nvwa.nl](https://bron.nvwa.nl))

Plaatje 1 (boom+dode vis) : Milieugevaarlijk - Producten die – als ze in het milieu terecht komen – schadelijk zijn voor de organismen. Deze producten kunnen bijvoorbeeld sterfte van vissen of bijen veroorzaken.

Plaatje 2 (doodshoofd) : Giftig - Product kan bij opname door de mond, via de huid of bij inademen ernstig gevaar opleveren en dodelijk zijn. Dit zijn producten voor de industriële markt, die je in de supermarkt of bouwmarkt niet zo snel aantreft.

Plaatje 3 (uitroepteken) : Acute gezondheidseffecten - Het gezondheidsgevaar van deze producten is minder ernstig dan bij giftige en bijtende stoffen en bij stoffen met een lange termijn gezondheidsgevaar. Sommige producten met zo'n symbool leveren bij opname via de mond of huid en bij inademen irritatie op, sommige producten kunnen schadelijk zijn.

Dia 26 t/m 30: Help de bij

- [Instructie bijenhotel maken](#) en bijlage 5.
- **Verdieping:** laat de leerlingen eerst zelf een ontwerp maken. Hoe ziet hun bijenhotel eruit? Welke materialen gebruiken ze?

Maken de leerlingen zelf een ontwerp kijk dan naar de volgende tips:

- Gebruik droog hout (en hard hout). De openingen kunnen van verschillende diktes en dieptes zijn.
- Het hotel kan een dakje hebben. Als je ergens bamboe stokjes in doet, zorg dan dat ze korter zijn dan het omhulsel. Als je gaten boort in een blok, zorg dan dat je het blok onder een afdakje hangt.
- Zorg dat alle nestjes een dichte achterkant hebben. De bamboe stokjes moeten dicht zijn aan de achterkant of het omhulsel moet dicht zijn aan de achterkant.
- Hang het hotel beschut op en met de ingang naar het oosten.
- Zorg voor biologische bloemetjes in de buurt van het hotel.

[Voorbeeld bijenhotel](#) en een [voorbeeld hommelmuisje](#) of Google op 'bijenhotel' voor nog veel meer voorbeelden en inspiratie,

- [Instructie zaadbommen maken](#) en bijlage 6.
- [Op deze kaart](#) kun je de locatie aangeven waar jullie in actie zijn gekomen voor de bij. Wil je geld inzamelen voor de bijen? Kijk voor een sponsorformulier [hier](#).

Bijlage 5: het maken van een bijenhotel

[Bekijk hier hoe je een bijenhotel maakt.](#)

Jaargetijde

Het maken van bijenhotels kan het hele jaar.

Benodigdheden

Bamboe, zaag en conservenblikken of touw. Óf een blok hout en boormachine.

De school hoeft geen schooltuin te hebben. Wel moeten de bijen natuurlijk voldoende bloemen in de buurt hebben. Bijen vliegen tot 1,5 km voor hun voedsel.

Er zijn verschillende manieren om bijenhotels te maken. Een makkelijke manier is om een bamboe stokken in stukken te zagen en aan een kant dicht te maken (of in een conservenblik te plaatsen).

Plaatsing

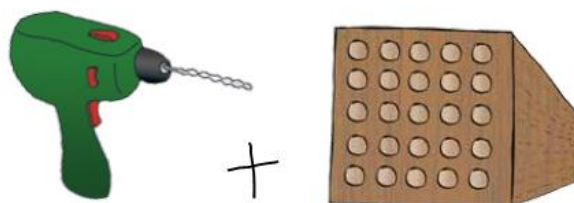
- Hang het hotel op een zonnige plek met weinig wind, zodat de bijen zich kunnen opwarmen.
- Zorg ervoor dat de openingen niet op de regen zijde hangt
- Hang het hotel niet té laag zodat er geen opspattend water inkomt en andere insecten.
- Laat het hotel minimaal een jaar hangen
- Zorg ook voor biologische bloemetjes in de buurt van het hotel.
- Op www.zoemendnederland.nl kun je aangeven waar jullie klas de bijen heeft geholpen.

HANDLEIDING BIJENHOTEL

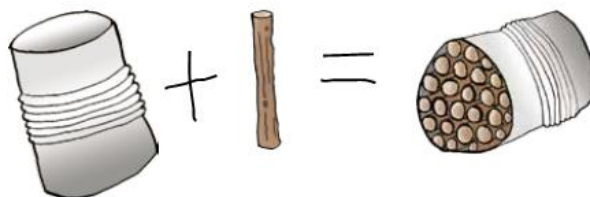
Je kunt twee verschillende hotels maken. Is het hotel af, hang het dan op een beschutte maar zonnige plek en zaai wilde bloemen in de buurt om bijen aan te trekken.

>

- **Neem een blok hout (met het FSC-keurmerk natuurlijk).**
- **Boor er gaatjes in tot 10 centimeter diep (niet het hout doorboren) en varieer in dikte tussen de 2 en 12 millimeter.**

- **Neem een conservenblikje dat aan een kant dicht is.**
- **Vul het blikje met bamboe tot er geen stengel meer bij past.**
- **Knip de bamboe af tot aan de rand van het blikje.**

Er zijn op internet veel andere voorbeelden te vinden van mooie bijenhotels. Kijk bijvoorbeeld eens op de volgende websites:

www.biologielessen.nl/jaarthema/hoofdmnu-jaar-van-de-bij/bijenlessen/les-6

www.natuurpunt-zuid-waasland.be/nieuws_andere/bijenhotel.pdf

www.bijenhotels.nl/

www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20070809_wildebijen01/

Bijlage 6: het inzaaien van (school) tuin of maken van zaadbommen

[Bekijk hier hoe je zaadbommen maakt.](#)

Jaargetijde

Deze activiteit kun je uitvoeren in het voorjaar.

Benodigdheden

Biologische bloemzaadjes (niet-biologische bloemzaadjes kunnen een coating van gif hebben!):

www.zadenkopenonline.nl Specifieke campagnekorting à 30% d.m.v. de speciale code: Greenpeace

www.wereldzaden.nl/bio Met 30% korting te bestellen

www.bolster.nl

Bijen houden van de volgende biologische bloemen: Phacelia, Boekweit, Gele Mosterd, Koriander, Juffertje In Het Groen, Goudsbloem, Korenbloem, Bladrammenas, Malva, Dille, Serradella, Zonnebloem, Borage, Ganzebloem, Klaproos en Karwij. Kijk bij de aanschaf van het bloemenzaad naar de inzaaiperiode.

Voor het inzaaien van de schooltuin heeft u verder nodig:

Een (gezamenlijke) schooltuin en tuingereedschap. Maak de activiteit nog leuker door een patroon te maken. Plant de bloemen in een vorm, bijvoorbeeld de naam van de school. Kijk op www.greenpeace.nl/bijentips voor verdere tips om je schooltuin bij-vriendelijk te maken.

Voor het maken van zaadbommen heb je naast biologische bloemzaadjes nodig:

Klei(poeder), biologische potgrond, grote kom, (eierdoosjes om ze in te bewaren)

Je kan boetseerlei of oefenlei gebruiken dat in de kleuterklassen gebruikt wordt. Controleer wel of dit klei is *zonder* verdere toevoegingen. Ook kun je in een tuincentrum 'Bentoniet' halen.

Kijk op <http://www.bakkertuin.nl/zelf-zaadbommen-maken/> voor een beschrijving.